

Organisaatioteorian uusrenessanssi: Gareth Morgan*

Ismo Lumijärvi ja Pertti Ahonen

Gibson Burrell & Gareth Morgan: Sociological Paradigms and Organizational Analysis, Elements of the Sociology of Corporate Life, Gower, Hants 1985, 3. p., 1 p. 1979, 426 s.

Gareth Morgan (toim.): Beyond Method: Strategies for Social Research. Sage, Beverly Hills 1983, 424 s.

Gareth Morgan: Images of Organization. Sage: Beverly Hills 1986, 423 s.

Torontolaisen Yorkin yliopiston hallinto-opin professori Gareth Morgan on askeltanut organisaatiotutkimuksen kärkivaikuttajaksi. Vanhan akateemisen viisauden mukaan tieteenharjoittajat jakaantuvat innovaattoreihin ja systemaattikkoihin. Gibson Burrellin kanssa laatimastaan teoksesta *Sociological Paradigms and Organizational Analysis* lähtien Morgan on ollut jälkimmäisen joukon avainhenkilöitä, joskin hänessä on myös metodologisen tai metametodologisen innovaattorin vikaa.

Jo paljon huomiota osakseen saanut teos *Images of Organization* korostaa kolme vuotta vanhemmankin, samoin laajan teoksen merkitystä. Taustalla ovat Burrellin ja Morganin jo hieman klassisenkin teoksen pohdinnat.

1. ORGANISAATIOTUTKIMUKSEN YHTEISKUNTATEOREETTISET KYTKENNÄT

Burrellin ja Morganin teos on nimensä mukaisesti yhteiskuntatieteen paradigmoja sekä näihin liittyviä organisaatiotutkimuksen asettamia esittelevä ja luokitteleva. Tekijöiden alkuperäinen tarkoitus oli kuvata kirjallaan pelkästään, miten organisaatiotutkimus liittyy taustallaan yhteiskuntatutkimuksen olettamuksiin. Kirja sai kuitenkin sitä työstettäessä laajemman kuvakulman. Se pyrkii antamaan edellisen ohella valaisua myös yhteiskuntateorioiden ja -filosofioiden hahmottamisen ongelmaan selväten erilaisten yhteiskuntateoreettisten lähestymistapojen keskinäisyhteyksiä ja eroja.

Teoksen innovatiivisimmat osat sijoittuvat eittämättä sen alkuun, jossa tekijät hahmottelevat ideaansa yhteiskuntateorioiden luokitte-

lemisen malliksi. Malliin edetään pohtimalla aluksi kriteereitä, joilla organisaatiotutkimuksen yhteiskuntateoreettista taustaa voitaisiin ryhmitellä. Tekijät päätyvät erottamaan malliaan varten kaksi olennaista ulottuvuutta: yhteiskuntatodellisuuden hahmottamiseen liittyvän dimension sekä yhteiskuntatieteen luonteeseen liittyvän dimension.

Perinteiset rintamalinjat uusjakoon

Perusparadigmoja rakentaessaan tekijät nautuvat erityisesti 1960-luvun yhteiskuntateoreettiseen ja sosiologiseen keskusteluun ja sen esille nostamiin kysymyksenasetteluihin ja vedenjakaja-akseleihin. Esille otetaan monia yhteiskuntatieteen filosofiasta tuttuja perusteita, jotka kuitenkin tässä pyritään hahmottamaan uudella tavalla. Niinpä marxilaista tutkimusta analysoidessaan tekijät katsovat, että samat näkökulmat, jotka aikanaan jakoivat 1960-luvun sosiologista tarkastelua eri leireihin, ovat tulleet jakamaan myöhemmin myös marxilaisen tutkimuksen sisällä tutkimuksia eri leireihin. Perinteiset rintamalinjat ovat näin sekoittuneet.

Yhteiskuntatieteen luonnetta arvioidaan subjektiivisuus-objektiivisuus -dimensiolla ontologian, epistemologian, olevaisen luonteen sekä metodologian perinteisten kysymyksenasettelujen pohjalta. Esille nousevat käsiteparit nominalismi-realismi, antipositivismi-positivismi, voluntarismi-determinismi sekä ideograafinen-nomoteettinen niihin liittyvine debatteineen. Yhden akselin muodostaa järjestys-konflikti ulottuvuus, jota teoksessa käytetään erottamaan integrationistisia ja konsensuaalisia suuntauksia yhteiskunnan pakko- ja luokka-

luonnetta korostavista teoriasuuntauksista. Jälkimmäiseen ulottuvuuteen liittyy myös jako säädellyn (tai hallitun) sekä radikaalin muutoksen lähestymistapoihin.

Neljän paradigman malli

Näistä ulottuvuuksista ja niihin liittyvistä olettamuksista edeten tekijät päätyvät yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen jakamiseen neljään perusparadigmaan: radikaaliin humanismiin, radikaaliin strukturalismiin sekä ymmärtävään funktionalistiseen paradigmaan:

Perusmallin rakentamisen jälkeen teoksessa ryhmitellään vastaavasti organisaatiotutkimuksen suuntauksia taustaparadigmojen mukaisesti. Tekijät päätyvät erottamaan organisaatioteoreettisina pääsuuntauksina anti-organisaatioteorian, radikaalin organisaatioteorian, fenomenologisen interaktionismin sekä pluralististen organisaatioteorioiden suuntauksia.

Muodostetut neljä paradigmaa toimivat kirjan esitystavan ja ryhmittelyn pohjana. Paradigmoja kuvataan kutakin yksityiskohtaisemmin liittäen niihin vastaavat organisaatiotutkimuksen suuntauksia. Suuntauksista esitellään niiden intellektuaalisia lähtökohtia, evoluutiota sekä nykysuuntauksia. Samalla pohditaan paradigman sisäistä yhtenäisyyttä sekä jonkin verran myös paradigman sisällä esitettyä kritiikkiä. Paikkansa löytävät tarkastelussa niin marxilainen teoria ja saksalainen idealismi kuin sosiologinen positivismi, fenomenologia, hermeneutiikka, ranskalainen eksistentiaalismi, kriittinen teoria, interaktionismi ja sosiaalisten systeemien teoriakin.

Teoksessa funktionalistiset suuntauksia saavat erityisen sijansa. Tekijät toteavat, että lähestymistavoissa on yleisesti tapahtunut siirtymää funktionalistiseen suuntaan. Funktionalismista on tullut organisaatioteoreettisen ajattelun kenties tyypillisin ideaperusta.

Systematiikkaa omaksuttavasti

Kaikkiaan kirja tuo esille kiintoisia tapoja hahmottaa sosiologian teorianmuodostusta. Se antaa uusia analyttisiä välineitä organisaatiotutkimukselle ja organisaatioteorioiden ymmärtämiselle ja tarjoaa niin ikään tärkeää taustatietoa siitä, millä tavoin organisaatioteoriat liittyvät yhteiskunnallisen teorianmuodostuksen perusolettamuksiin. Muodostettu nelikenttämalli toimii hyvinkin karttana, johon organisaatioteorian eri muotoja voidaan suhteuttaa. Teos eittämättä auttaa näkemään myös, miten organisaatiohavainnointimme usein pohjaa kapealajisiin metateoreettisiin olettamuksiin. Tekijät lähtevät siitä, että kaiken organisaatioteoretisoinnin taustalta on löydettävissä joku paradigmaidea. Filosofiset kytkennät voivat olla joko tiedostettuja tai tiedostamattomia. Tutkijoiden keskittyminen vain kapealle alueelle johtaa helposti ortodoksisuuteen, itsestään selvyksinä pitämisiin ja hedelmättömään visiotummuuteen. Tämän vuoksi on tärkeää oppia ymmärtämään vaihtoehtoisia tapoja hahmottaa sosiaalista ja organisatorista todellisuutta.

Ongelmittakaan ei yleensä voida välttyä, kun pyritään purkittamaan yhteistarkastelun muottiin keskenään täysin erilaisia lähestymistapoja. Käsitteiden käyttöön liittyvät ongelmat ovat ehkä keskeisimpiä. Tarkastelut johtavat helposti yksinkertaisuuksiin. Tässäkin tekijät eksplisiittisesti toteavat vaikeudet, jotka liittyvät paradigmojen kuvailuun yhtenäisellä tavalla. Kutakin teoriaa ja suuntausta tulisi kuvata sisältä käsin, sen oman tarkasteluvaikeuksien kautta ja kuitenkin sillä tavalla, että eri suuntausten jonkinlainen yhteismitallisuus säilytetään. Tässä tekijät ovat ratkaisseet käsitteisiin liittyvän ongelman osaksi siten, että he ovat luoneet omia eräänlaisia käsitteellisiä siltoja eri suuntausten välille.

Toisaalta teoksessa ei pyritäkään tutkijoiden ja teorioiden sijoittelussa ehdottomaan lokeointiin, vaan ainoastaan heuristiseen tarkasteluun. Tämä on syytä pitää mielessä myös teosta luettaessa. Voidaan toki olla eri mieltä erilaisten tutkijoiden (erityisesti tuotannoltaan monipuolisten) sijoittelusta eri suuntausten sisällä. Teoksessa esimerkiksi eräät ymmärtävän suuntauksen ja radikaalin humanismin suuntauksista näyttäisivät sijoittuvan varsin lähelle toisiaan. Mutta näinhän on yleensä aina vastaavanlaisissa systematisoinneissa. Dimensiot on katkaistava jostain. Aina joudutaan käyttämään jonkin verran väkivaltaa, jotta kokonaiskuva saadaan

selkeäksi.

Burrellin ja Morganin teoksen ensimmäinen painos ilmestyi jo 1979. Teoksen ilmeistä suosiota kuvaa se, että käsillä on jo kolmas uusintapainos. Tämä ei ole oikeastaan mikään ihme; siksi monia etuja teoksella näyttäisi olevan moniin muihin vastaaviin kirjoitelmiin verrattuna.

Kirjaa voidaan rakenteeltaan pitää jopa poikkeuksellisen selkeänä ja johdonmukaisesti etenevänä. Se on myös kirjoitettu kohtuullisen helppolukuisesti. Vaikka siinä esitellään monet jo ennestään tutut sosiologit ja organisaatioteoreetikot, näiden taustoja ja keskinäisyhteyksiä valaistaan uudella, selventävällä tavalla. Teoksessa on lisäksi monia kiintoisia osatarkasteluja. Varmasti esimerkiksi niin sanottujen organisaatioteorioiden esittely herättää pohdintoja kuten myös radikaalisen organisaatioteorian eri osien sekä marxilaisen ja radikaalin Weberiläisen suuntauksen keskinäisarviointi.

2. TUSKIN SENTÄÄN METODIEN TUOLLE PUOLEN

Teos *Beyond Method* koskee yleisestä otsikostaan huolimatta nimenomaan organisaatiotutkimuksessa jo sovellettuja tai kenties sovellettavia strategioita, jotka ovat artikkeleista 21:n (n:ot 3—23) aiheina. Lisäksi Morgan on itse laatinut kaksi johdanto- (1—2) ja peräti kuusi pääteelmäartikkelia (24—28).

Metodologisen kokoomateoksen laatija on heti tehtävänsä aluksi ongelman edessä. Sanoako paljon hyvin harvoista strategioista vai hyvin vähän kustakin suuren strategiajoukon osasta? Morgan on valinnut jälkimmäisen mallin, joskin noin puolet teoksen artikkeleista ja kaantuvat melkoisen siististi perinteisen, muunnellun tai kehitellyn »positivismin» (n:ot 3—6, osin 18) tai »dialektiikan» (15, 20—23) leiriin. Luokittelun ulkopuolelle jäävät 11 artikkelia edustavat lähinnä pragmatismia (n:o 7), ymmärättäviä otteita (8, 9, 11), ranskalaisen strukturalismin tulkintaa (12) sekä sekalaista joukkoa strategioita, joissa virikkeitä on saatu Heideggeristä Jungiin saakka (13, 14, 16, 17, 19).

Morganin omista artikkeleista ei paljon iloa ole, jos mieltä saada selkoa ja vertailevan käsityksen organisaatiotutkimuksen strategioista. Saadakseen mitä erilaisimpia näkemyksiä edustavat kirjoittajat antamaan panoksensa samaan teokseen ilman pahempia tukkanuottasia Morganin on näköjään täytynyt pysytellä martona relativistina, joka jää kyllä auttamattomasti me-

todien »tälle puolen». Sen sijaan eri artikkeleissa sovellettu, ilmeisesti Morganin ansioksi luettava jäsentely ontologisiin, epistemologisiin ja metodologisiin seikkoihin on perinteisyydestäänkin turvallinen ja järkevä.

Positivismin ja dialektiikan ennustettavuus

Kahteen suureen pääryhmään jäsenyvät artikkelit ovat tavallaan ennustettavimpia ja siten vähiten kiinnostavia. Positivistiseksi luokituttavissa artikkeleissa vanha parta Pugh jopa pyytelee anteeksi käsityksiään (n:o 3) ja Miller ja Mintzberg ovat kovin mintzbergiläisiä (4). Cookin artikkeli puolestaan hahmottaa kvasikokeilun suorastaan lipevällä kokeneisuudella (5). Samaa joukkoon voi lukea Torbertin hieman mitään sanomattoman jutun tieteen ja käytännön yhteistyöstä tutkimuksessa (18). Ja antaako Susmaninkaan juttu toimintatutkimuksesta (6) oikeastaan erityisempää uutta?

Dialektiikan nimiin vannovat jutut ovat habermasilaisia kehitelmiä (Forster, 15), tätä vanhempaa alkuperäistä kriittistä teoriaa ihmisluonnon antropologioineen (Heydebrand, 20), tieteellisellä realismilla puhdistettua dialektiikkaa (21, Outhwaite), dialektiikaksi kutsuttua mutta melkoisen perinteistä tutkimusta (22, Benson) ja vanhaa puoluemarxismia (23, Carchedi). Ei ole juuri uutta niissäkään.

Metodologista dramatiikkaa ja eksotiikkaa

Useimmat eli 11 teoksen artikkeleista edustavat melkoista metodologista eksotiikkaa. Denzin (n:o 8) ei tyydy vain kehittelemään »tulkitsevaa, fenomenologista symbolista interaktionismia», vaan hän mieltä yhdistää interaktionismin strukturalistiseen lähestymistapaan (vrt. Foucault) tutkiakseen valtaa, tietoa ja valvontaa arkielämässä. Loppuun vietyä pohdintaa edustaa myös Jonesin kirjoitus elämäntutkimuksen metodologiasta (9). Sen sijaan Bougonin artikkeli (11) esittelee vain erään empiirisen joskin myös teoreettisesti tuetun tekniikan sen selvittämiseksi, kuinka yksilöt jäsentävät kokemuksensa. Schönin juttu (7) on puolestaan raikas pragmatistinen tarkastelu organisatorisesta oppimisesta, terveen heuristisen pohdinta asioista, jotka tahtovat tieteilevämmässä ja rikki viisastelluissa otteissa jäädä unhoon.

Turnerin artikkelin otsikon lupaus tarkastella organisaatioiden tutkimista Claude Lévi-Straussin strukturalismia käyttäen (12) jää täyttymättä. Verrattuna alkuperäisartikkeliin (1977)

Turnerin tekstistä ilmenee uskon ehtyminen ja epäluottamus strukturalismiin. Samalla Lévi-Straussinlaisen strukturalismin mahdollisuudet jäävät paljolti hyödyntämättä. Hieman valoisamman arvion voi antaa Smircichin jutusta (10), mutta ihmettelemään jää, miksi organisaatio-kulttuurin tutkimus ei käytä enemmän hyödykseen muuta kulttuurin tutkimusta eikä vain aiempaa juuri saman teeman pohdintaa.

Kukin loppuista viidestä artikkelista ottaa esiin oleellisen ongelman ja käsittelee sitä, joskin eräissä tapauksissa hieman epäselvästi tai mystisesti. Cooper (13) tuo esiin, kuinka »toiseus» tai »vieraus» (otherness, l'Autre) on ominaista inhimilliselle olemiselle ja toiminnalle sekä yksilön sisäisesti (tiedostamaton), yksilön tietoisessa suhteessa itseensä (oman itsen »tarkastelu»), suhteessa muihin (muutthan ovat muita) ja yleensä yhteiskunnassa (yhteiskunnan rakenteet »vieraiden» välisinä suhteina). Mangham ja Overington (14) puolestaan selvittelevät, missä määrin »teatteri» on soveltuva malli yhteiskuntatutkimuksesta (tutkija yleisönä, tutkittavat näyttelijöinä) ja yhteiskunnasta (toimijat näyttämöllä, tutkijat muiden kaltaistensa kanssa katsomossa). Pohdinta muistuttaa suuresti sitä mitä semiotiikassa tai reseptioestetiikassa tavataan.

Wilsonin (16) artikkelin aiheena on »anti-metodi» yhteiskuntatutkimuksen käytännössä, ja Glennon (17) tutkii feministisen metodin soveltamista. Wilson sanoutuu irti yhteiskuntatutkimuksen ja sen metodien tavanomaisesta esineistävistä ja rationalistisesta suhtautumisesta kohteisiinsa, jotka, kuitenkin kaikkienkin, yleensä ovat sittenkin ihmisiä. Glennon tutkii varsin loppuunvietyistä feminististä strategiaa, jossa ei »instrumentalistisesti» tehtäisi naisista uudenlaisia miehiä eikä miehistä »ekspressivistisesti» uudenlaisia naisia sen enempää kuin kärjistettäisi äärimmilleen biologisen sukupuoli-identifikaation mukaisia erojakaan. Hahmotellun »syntetismin» keskiössä on sen sijaan valitsevan roolijaon (esim. yksityiset ja julkiset) ja niihin liittyvän työnjaon (usein: naisten työt/miesten työt) »androgyninen» kritiikki. Myös Whiten ja McSwainin juttu (19) on synteesi; siinä on elementtejä muun muassa psykoanalyttisesta teoriasta ja Hannah Arendtin kautta suodattuneesta Heideggerin ajattelusta.

Väliälyntäätös

Teoksen Beyond Method ei-positivistiset ja ei-dialektiset artikkelit antavat lukuisia elleivät

suorastaan lukemattomia virikkeitä hallinnon tutkimukselle. Mutta teoksen ilmestymisestä on kulunut jo viisi vuotta, ja useimmat Innovaatiivisimpienkin artikkeleiden ajatukset olivat tiedossa varmaan jo paljon aikaisemmin.

Interaktionismin ja strukturalismin synteetit ovat edelleen harvassa, varsinkin hallinnon tutkimuksessa. Sama koskee elämäkertatutkimusta, feminististä tutkimusta sekä psykoanalyttisen teorian ja Heideggerin ajatusten sovelluksia, joita sentään muualla yhteiskuntatutkimuksessa jo tapaa. Mitähän hallinnon tutkimuksessa lienee puuhailtu, kun suhde kohteisiinkin on edelleen paljolti kovin esineistävä? Saattaa tietysti myös olla, että yksi tutkija pystyy uurtamaan vain yhtä uraa (esim. fenomenologiaa tai strukturalismia mutta ei molempia) tai että muutokset ovat kovin, kovin hitaita. Mutta on myös mahdollista, etteivät sinänsä hedelmälliset virikkeet ole varisseet maaperään, joka olisi tarjonnut terveen kasvualustan.

Teos Beyond Method on kattamansa kentän ilmeisestä laajuudesta huolimatta myös rajoitteinen. Ranskan ja Saksan Liittotasavallan roolia eräinä maailman älyllisistä metropoleista ei ole tunnustettu. Kanadanranskalainen tai emigranttiansakalainen edustus ei korvaa puutetta. Tosin kokemus osoittaa, että mannereurooppalaiset professorit tapaavat olla positivistisuuudessaan angloamerikkalaisiakin positivistisempia tai sitten dialektisiin käsityksiinsä juuttuneita.

3. UUSI TILINAUUS

Teoksen Images of Organization on Beyond Method -teoksen ensi polven ja Burrelin ja Morganin yhteisteoksen toisen polven jälkeläinen. Uusimmassa hengentuotteessaan Morgan paneutuu tutkimaan organisaatioimagoja, millä nimellä hän kutsuu erilaisia organisaatioita koskevia ajatustapoja. Itse asiassa hän kuitenkin tutkii, diagnosoi ja kriittisesti arvioi pikemminkin ajatustapojen ryhmiä, joita kukin imago löyhästi yhdistää. Morgan rinnastaa imagon käsitteen metaforan, kielikuvan, käsitteeseen; metaforassa alkuperäinen tai kirjaimellinen merkitys saa rinnalleen sivumerkityksen, jolla varhempi merkitys saattaa kokonaan korvautua. Mutta Morganin pohdinnan kielitieteellinen ankkurointi jää sittenkin kovin ohueksi. Sitä mitä Morgan kutsuu metaforaksi on kutsuttu myös konnotaatioksi, sivumerkitykseksi. Toisaalta kirjoittaja etenee kyllä jokseenkin suoraan asi-

aan: eri imagoihin sisältyvien ajatustapojen analyysiin.

Morgan tutkii kahdeksaa erilaista organisaatioimagoa, tarkemmin sanoen kunkin imagon alaan luokitettavia käsityksiä organisaatioista. Käsitteilyjärjestyksessä imagot ovat kone, eliö, aivot, kulttuuri, poliittinen järjestelmä, psyykinen vankila, muutos ja herruus, joita käsitellään luvuissa 2—9.

Imago-ongelmia

Valitettavasti imagot ovat päällekkäisiä — kuten poliittinen järjestelmä ja herruus — tai abstraktitasoltaan erilaisia: varsin konkreettisia (kone ja eliö sekä Morganin tapauksessa myös herruus, domination), jo vähemmän konkreettisia (aivot, poliittinen järjestelmä), jo varsin abstrakteja (kulttuuri ja psyykinen vankila) ja erittäin abstrakteja (muutos). Sitä paitsi muutoksen imagoa käsitellessään Morgan luokittelee samaan ryhmään niinkin eritoutuisia elementtejä kuin organisaatiota itsensä tuottavina järjestelminä koskevat lähestymistavat ja dialektiikan.

Organisaatiotutkimuksen ja -tietämyksen vaikiintunein alue asettuu siististi kone- ja eliöimagojen ryhmiin: edelliseen tieteellinen liikkeenjohto ja klassinen hallintoteoria ja jälkimmäiseen avoimen järjestelmän lähestymistavat, kontingenssi- eli sovitteoriat ja organisaatioekologia. Kolme jo eksotisempaa mutta silti suhteellisen vakiintunutta tiedon aluetta sijoittuvat organisaatiokulttuurin tutkimuksen, organisaatioissa vallitsevan ja käytetyn vallan tutkimuksen ja psykoanalyttisen organisaatiotutkimuksen piiriin.

Kulttuurista ja merkityksiä koskevan tutkimuksen kannalta Morganin ote aihepiiriin on luonnomainen. Osin puute on sama kuin teokseen *Beyond Method* sisältyvässä Smircichin artikkelissa: organisaatiokulttuurin tutkimus rakennetaan vain aikaisemman organisaatiokulttuurista koskevan eikä tätä yleisemmän tietämyksen varaan. Varhempaan teokseen sisältyvän Turnerin artikkelin resignaatio strukturalismiin ilmenee myös uudemmassa teoksessa. Ehkä »kielen» käyttäminen yhtenä organisaatioimagoista olisi avannut näköalaa, jopa saksalaisen hermeneutiikan ja ranskalaisen poststrukturalismin ja semiotiikankin suuntaan.

Ajatellen politiikan tutkimuksen metodologista moninaisuutta Morgan leikkaa vain hyvin kapean siivun: lähinnä pluralismin elitistisine ja korporatistisine jatkeineen. Psykoanalyttiseen organisaatiotutkimukseenkaan Morgan ei

paljoa anna, joskin Freudin ohella Jungin työn korostaminen on huomion arvoista. Tämä selittyy amerikkalaisella kiinnostuksella myös jungilaisuuteen.

Organisaatioita aivoina ja niitä muutoksena käsittelevät luvut ovat ongelmallisia eri mielessä kuin muut luvut. Virikkeet tulevat pääosin (jälkimmäisen luvun dialektiikkaa koskevaa tarkastelua lukuun ottamatta) luonnontieteistä. Pulmana on virikkeiden etäisyys organisaatiotutkimuksesta. Esimerkiksi Morganin referoima aivotutkimus sijoittuu organisaatiotutkimuksesta kovin etäälle. Mutta tietysti on kiintoisaa lukea, kuinka vaurioituneetkin aivot sentään saattavat toimia joten kuten. Ja organisaatiotahan ovat aina enemmän tai vähemmän paralyttisia. Morgan ei ole lainkaan ottanut huomioon tekoälytutkimukseenkaan panosta organisaatiotakin koskevaan tietämykseen. Ehkei aihepiiri vielä ollut keskeinen teosta kirjoitettaessa joskus 1984—1985.

Organisaatioita hallintana koskeva luku sekä viimeinen, sovelluksiin tähtäävä luku poikkeavat konkreettisuudessaan muista luvuista. Mutta hallinta on muutakin kuin hiostusta, työsuojelun puutteita, työriitoja tai kansainvälisten yritysten porskuttelua. Yksi sovellusesimerkki ei puolestaan oikein riitä todistamaan, että organisaatioanalyysin taidoksi todella riittäisi vain joustava kyky yhdistellä eri organisaatioimagoille rakentuvia päätelmiä. Vakuuttavaa ei lisäksi ole Morganin sinänsä sujuva kyky käyttää muodikasta terminologiaa, jossa organisaatiotutkimuksesta tulee organisaatioita koskevaa »lukemista» ja jossa organisaatiotkin katsotaan eräänlaisiksi ajatustavoiksi.

Viimeisin välitilinpäätös: voittoa ja tappiota

Arvostelun aihetta löytyy Morganin tavasta käyttää lähteitään. Sen ettei tieteilevään tapaan ole juuri esitetty yksityiskohtaisia lähdeviitteitä voi vielä sulattaa, koska nootisto on runsas ja valistava. Nootistoon sisältyy kuitenkin sellaista keskustelua, jonka yhteys varsinaiseen tekstiin on löyhä. Monessa tapauksessa on myös viittaus kokonaiseen teokseen sivunumeroita osoittamatta kovin ylimalkainen. Tosin pintapuolinen viittailu lähteisiin on arvostetussakin yhteiskuntatutkimuksen kirjallisuudessa tavanomaista, kenties asiaan perehtyneisyyden osoittamiseksi.

Paradoksaalisesti Morganin teoksen kiinnostavimpaan antiin kuuluvat luonnontieteelliset imagot ja käsitykset, joilla ei toistaiseksi ole ol-

lut sanottavampaa käyttöä organisaatiotutkimuksessa. Ovatko ne kiinnostavia juuri uutuuksessaan vai piilekö niissä vapahdus organisaatiotutkimusta uhkaavasta arkisesta tylsyydestä?

Morganin teokseen voi kaiken kaikkiaan katsoa sisäistyvän yhdeksän varsinaista lukua, joista muutamit ovat varsin onnistuneita (imagot kone, organismi ja psyykinen vankila), muutamit puutteellisia elleivät suorastaan kelvottomia (kulttuuri, poliittinen järjestelmä, hallinta) ja kaksi eksoottisuutensa vuoksi pulmallisia (aivot, muutos). Tuntuvimmat heikkoudet esiintyvät siis makrotasoisien seikkojen eritteilyssä.

Morganin kolme johdanto- ja päätelmälukua ovat ongelmallisia siksi, että kirjoittaja on liiankin taitava sanankäyttäjä, joka sulavasti liittää tarkastelemissaan kysymysten yläpuolella. Muutkin, myös vähiten onnistuneet, luvut on sujuvasti kirjoitettu ja eräistä niissäkin — samoin kuin onnistuneemmissa luvuissa — on pitkiä, terävää ja syvällistä analyysia käsittäviä jaksoja. Kaiken kaikkiaan Morgan vyöryttää eritteilynsä mahtavan lähdeaineiston, mikä on selaisenaan kulttuuriteko. Varmasti moni lukija voi näin päivittää tietojaan tai ainakin varmistua niiden ajankohtaisuudesta. Voi myös kysyä itseltään, olisiko päässyt lähellekään yhtä hyvään tulokseen kuin Morgan, jos olisi ryhtynyt yhtä mittavaan tehtävään sanottavammin valikoiden, kuten Morgan juuri tekee.

4. PÄÄTELMÄ

Väite organisaatioteorian uusrenessanssista — tai uusimmasta renessanssista — ei ole liioiteltu. Jo taylorismi aikoinaan kiehoi itse Lenininkin. Ihmissuhteiden koulukunnan nimellä oppikirjoissa tunnettu suuntaus puolestaan kuului Suomessa samaan aaltoon, joka akatemisoi merkittävän osan tulevia vaikuttajia aina sosiaalisista suhteista Turun satamassa väitelteeseen Mauno Koivistoon saakka.

Herbert A. Simonkin lienee herättänyt toiveita, vaikka tulikin ajallisesti Eurooppaan työn sosiologian aallon kanssa siihen aikaan kun kaikesta saksalaisesta ja muusta perinteisestä eurooppalaisesta oli tullut pahamaineista metafysiikkaa, hyödytöntä saivartelua tai lahoa formalismia. Näin ainakin pienessä ja intellektuaalisesti suojattomassa Suomessa. Sitten organisaatioteoria jotenkin peittyi makropohdiskelejen aaltoon Parsonsista, Marxista ja molem-

piinkin heistä ympätystä systeemiteorioinnista alkaen, mutta jo 1970-luvun lopulla kaikki kollektivismiin vivahtava joutui huonoon huutoon. Nyt makrolähestymistapojen sosiologismi vaihtaa deterministisyydessään jopa koomiselta. Vähintään se torjutaan reduktiivisuudessaan kiusallisena ja totalisoivuudessaan vääristelevänä.

Morganin töistä varsinkin tuoreimmassa korostuu luonnontieteille ominaisen ajattelun ja vastaavien ajattelumallien merkitys. Yhteiskuntatieteille eivät yhteiskuntatieteet enää riitä. Tosin liikutaan monessa tapauksessa »popular science» -tasolla (esim. Bohm, Maturana ja Varela, holografiamalli), joka toisaalta tosin Suomessa on surkean tuntematonta ainakin yhteiskuntatieteellisten vaikuttajien piirissä. Joku Stephen Hawking nyt sentään huomataan laajalti, mutta eiköhän tämäkin johdu miehen rujoudesta.

Se luonnontieteellinen ajattelu, jota Morgan nyttemmin tulee korostaneeksi, poikkeaa raikakkaalla tavalla varhaisemmasta luonnontieteellisten mallien apinoinnista yhteiskuntatutkimuksessa. Enää ei vain siirretä mikropartikkelien dynamiikan tai taivaanmekaniikan perusteita talouden tarkasteluun, rotta- ja marsukoikeiden periaatteita käyttäytymistieteenä yhteiskuntatutkimukseen tai termodynamiikkaa mihin tahansa kokonaisuuteen, josta voidaan löytää joitakin »systeemin» piirteitä.

Uusin luonnontieteellinen invaasio etenee sen sijaan abstraktimmalla käsitteellisellä tasolla, ajattelun yleisempien mallien vyöryttelynä, joka myös avaa yhä uusia kiinnostavia näkökulmia. Jotenkin korostuu, ettei luonnontiede olekaan erityisen »luonnontieteellistä», vaan mitä suurimmassa määrin riippuvaista omasta mallittamisen kyvystään ja omasta metaforisesta kapasiteetistaan tehdä havainnolliseksi tuntematonta käyttäen hyväksi sitä mikä viiden aistin avulla on terveelle maalaisjärjellekin tyystin tuttua. Vastaava vaikutteiden siirtymistapa luonnontieteistä on samantapainen kuin jonkun Humen, jonkun Kantin tai jonkun Husserlin sekä luontoa että yhteiskuntaa koskevien ajatusten välittymisessä alkujaan siihen yhteiskuntatutkimukseen, jonka asema nykyisenkin yhteiskuntatutkimuksen esivanhempana liian helposti unohtuu.

* Puheenvuoro on kirjoittajien yhteistyön tulos. Heidän nimensä esiintyvät satunnaisessa järjestyksessä. Lumijärvi on kirjoittanut ensimmäisestä perusteesta ja Ahonen artikkelikokoelmasta ja uusimmasta teoksesta.